

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Möttönen, Tuomas

Title: Yrittäjyyskasvatuksen historialliset juuret

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © 2019 kirjoittajat ja Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Möttönen, T. (2019). Yrittäjyyskasvatuksen historialliset juuret. In T. Römer-Paakkanen, M. Suonpää, & A. Hermiö (Eds.), *Yrittäjyyskasvatuksen kaari : lapsuudesta tulevaisuuden työhön = The Trail of Entrepreneurship Education : From Childhood to Future Work and Entrepreneurship* (pp. 41-56). Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Haaga-Helian julkaisut, 12/2019. <https://www.haaga-helia.fi/sites/default/files/Kuvat-ja-liitteet/Tutkimus-ja-kehittaminen/julkaisut/yrityksikasvatus.pdf?userLang=fi>

YRITTÄJYYSKASVATUKSEN HISTORIALLISET JUURET

Tuomas Möttönen, Jyväskylän yliopisto

Tiivistelmä

Tarkastelen tässä artikkelissa sitä, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että voidaan nykyään puhua yrittäjyisyhteiskunnasta. Tuon esille, että yrittäjyyskoulutuksella ja -kasvatuksella on tärkeä sija yrittäjyisyhteiskunnan muodostumisessa. Yrittäjyyskoulutuksen alku voidaan sijoittaa 1970-luvulle ja yrittäjyyskasvatuksen 1990-luvulle. Tässä artikkelissa tarkastelen eri näkökulmista sitä, miten yrittäjyyskasvatus on noussut merkittäväksi tekijäksi koulutuspolitiikassa. Yrittäjyyden nousu kytkeytyy yhteiskunnan uudistumiseen.

Avainsanat: yrittäjät, yrittäjyys, yrittäjyyskasvatus, yrittäjyisyhteiskunta

Johdanto

Yrittäjä ja yrittäjyyttä ei ole aina arvostettu suomalaisessa yhteiskunnassa. Vielä 1970-luvulla yhteiskunnallinen ilmapiiri oli yrittäjäkielteenen. Sen jälkeen yrittäjyyden merkitys on vähitellen lisääntynyt. Nykyään yrittäjyydestä on tullut muotitermi, jossa ei ole aina konkreettista sisältöä. Keskeistä on kuitenkin se, että yrittäjyyden ja talouskehityksen yhteys tunnustetaan. Yrittäjyyden katsotaan tuottavan hyvinvointia.

Suomen teollistuminen alkoi voimistua 1800-luvun loppupuoliskolla. Samoihin aikoihin säädettiin elinkeinojen vapaus, joka siivitti yksityisyrittäjyyden nousua. Modernin liike-elämän synnytti kysyntää kaupalliselle ja tekniselle koulutukselle. Osakeyhtiöissä, liikepankeissa ja tehtaissa tarvittiin muun muassa kirjanpidon osaamista. Käytännöllisen tiedon opettamisen myötä teollisuusyritykset, kauppahuoneet, pankit ja vakuutuslaitokset pystyivät palkkaamaan koulutettuja työntekijöitä. (Michelsen 2001, IV–V, 2–3, 14)

Teollisuusyhteiskunnassa keskeisessä asemassa oli suurteollisuus ja suuryritykset. Ne vastasivat suuresta osasta kansantuotteesta. Sotien jälkeen teollinen ja agraarinen yhteiskunta alkoi muuttua palveluyhteiskunnaksi. Samalla lisääntyi PK-yritysten määrä ja niiden taloudellinen vaikutus. Yhä suurem-

pi osa ihmisistä työllisti itsensä yritystoiminnan kautta. Vähitellen on siirrytty ”yrittäjätalouteen”, jossa pienillä ja keskisuurilla yrityksillä on keskeinen asema (ks. esim. Thurik, Stam & Audretsch 2013). Yrittäjyydestä on tullut koko yhteiskuntaa uudistava tekijä sillä tavoin, että voidaan puhua yrittäjyysyhteiskunnasta.

Yrittäjien koulutuksen kehittäminen on niin ikään tapahtunut hitaasti. Kaupallinen koulutus alkoi lisääntyä 1800-luvun jälkimäisellä puoliskolla. Korkean kauppateieteellisen koulutuksen aika alkoi 1900-luvun alussa. Talouskasvatusta ja -opetusta ryhdyttiin antamaan 1950-luvulla. Yrittäjä- ja yrittäjyyskoulutus alkoi 1970-luvulla. Yrittäjyyskasvatusta ryhdyttiin jakamaan 1990-luvun puolivälissä.

Tero Turunen on tehnyt vuonna 2011 väitöstudiumin ”*Yrittäjyys – mitä se merkitsee? Yrittäjyyden ja sen sukulaiskäsitteiden käyttö koulutuksessa, tutkimuksessa ja politiikassa 1900-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuun.*” Hänen mukaansa suomalaisen yrittäjyyden henki ei kiinnity kulttuuriin, toimintatapaan tai elinkeinorakenteeseen. Turunen pitää tärkeänä, että yrittäjyyskasvatus nähdään koko yhteiskuntaan koskevana tehtävänä, ei vain yrittäjien ammatillisten valmiuksien opettamisena. Hän sanoo: ”*jospa yrittäjyyshenki on siksi Suomessakin osin tietoisesti, osin tiedostamatta 1980-luvulta alkaen yritetty kytkeä yleiseen sivistystehtävään ja koulutukseen, joiden arvostus on ollut Suomessa suurta?*” (Turunen 2011, 135).

Yrittäjyyskasvatuksella on nähty yhä enemmän tehtäviä. Kyseessä on suhteellisen nuori ilmiö. On syytä tarkastella milloin ja miten se on noussut keskeiseen asemaan koulutuspolitiikassa? Mihin eri asioihin yrittäjyyskoulutuksen nousu kytkeytyy? Tämän artikkelin tarkoitus on kuvata yhteiskunnan muutosta agraari- ja teollisuusyhteiskunnasta yrittäjyysyhteiskunnaksi ja tarkastella, miten yrittäjyyskasvatus on talouden kehitysprosessin yhteydessä saanut merkittävän osan koulutuspolitiikassa.

Tämä artikkeli perustuu toimittamaani uuteen yrittäjyyskasvatuksen oppi- ja tietokirjaan ”*Yrittäjät Suomessa – elinkeinovapaudesta yrittäjyysyhteiskuntaan*” (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisusarja). Kirjassa kuvataan suomalaisen yrittäjien historia 1800-luvun puolivälistä nykyaikaan. Kirjassa on laadittu vaihteellinen yrittäjyyden kehityshistoriallinen tarkastelu. Lisäksi kirjassa on käsitelty yrittäjyysyhteiskunnan nousua, jonka yhtenä konkreettisena merkkinä on yrittäjyyskasvatuksen muodostuminen nykyajan koulutuspoliittiseksi trendiksi.

Suomalaisen talouden ja yrittäjyyden kehitysvaiheet

Suomen talouden kehittyminen on vaikuttanut yrittäjyyden toimintamahdollisuuksiin. Kun teollinen yhteiskunta muuttuu palveluyhteiskunnaksi, niin se tarjoaa erilaisia yrittäjätilaisuuksia. Yrityksen merkityksen korostuminen on näkynyt kahdessa rinnakkaisessa ilmiössä. Yrittäjien määrä on kasvanut merkittävästi toisen maailmansodan jälkeen. Lisäksi ns. itsensätyöllistäjien (*self-employment*) osuus on lisääntynyt.

Yhteiskunnassa on havaittu yrittäjyyden merkitys ja se, että yrittäjyyttä voidaan edistää koulutuksella. Samalla on haluttu luoda toiminta edellytyksiä ihmisille, jotka työllistävät itse itsensä. Yrittäjyyskasvatuksella pyritään myös siihen, että osa yksinyrittäjistä lähtisi helpommin laajentamaan toimintaansa.

Koulutuspolitiikassa on näkynyt myös johtamisen opettamisen lisääntyminen. Johtamisoppien avulla pyritään kehittämään yrittäjien johtamistaitoja. Johtamistaidot eivät ole tärkeitä vain yritysten johtajille. Kun johtamistaidoille tarkoitetaan työn organisoimisen osaamista, ihmisten yhteistoiminnan hyödyntämistä, ihmisten kannustamista sekä muita vastaavia tekijöitä, johtamisoppien tunteminen on hyödyllistä työyhteisöissä muillekin henkilöille kuin johtajille.

Suomen taloudessa voidaan nähdä erilaiset aikajaksot. Taulukossa 1. on esitetty yrittäjyyskoulutuksen muutosvaiheet viidessä eri kehitysvaiheessa. Näiden muutosvaiheiden kautta on siirrytty yrittäjyysyhteiskuntaan. Talouden kehitysvaiheet perustuvat kirjoittajan tekemään jaksotteluun (Möttönen 2017, 95–96; Möttönen 2019).

Yrittäjyyden nousu on varsinaisesti tapahtunut kahdessa viimeisessä jaksossa. Silloin on tapahtunut yrittäjien määrän kasvua ja itsensätyöllistämisen yleistymistä. Yrittäjien määrä alkoi kasvaa toisen maailmansodan jälkeen. Koska maatalousyrittäjien määrä samaan aikaan väheni rakennemuutoksen seurauksena, ei yrittäjien kokonaismäärä on kasvanut tilastoissa. Työllisistä yrittäjiä oli teollistumisen alkuaikoina hyvin vähän. Yrittäjien osuus on vaihteittain kasvanut. Kun lasketaan pois maatalousyrietykset, yritysten määrä on lisääntynyt koko ajan lukuun ottamatta 1990-luvun alun lamavuosia.

Kun Suomessa tehtiin ensimmäinen väestölaskenta vuonna 1950, oli maassa 401 000 yrittäjää. Heistä maa- ja metsätaloudessa oli 292 000, eli lähes $\frac{3}{4}$. Maatalousyrittäjyyden jatkaessa laskuaan muiden yrittäjien määrä lisääntyi. Yrittäjien osuus oli vielä vuonna 2000 vain 5 %. Tämän jälkeen osuus on lähtenyt kasvuun. Vuonna 2002 jo lähes 7 % työtä tekevästä väestä toimi yrittäjinä. Vuonna 2012 työssäkäyvistä yrittäjinä oli 11 % (Rouvinen & Pajarinen 2014, 6). On siten perusteltua puhua yrittäjyysyhteiskunnan kasvusta.

AJANJAKSO	LIIKETOIMIN-TAYMPÄRISTÖ	YRITYSTOIMINTA
Yrittäjyys ennen elinkeino-vapautta	Kauppaprivilegit. Ei vapaata yrittäjyyttä	Porvareiden harjoittama yritystoiminta keskittyi rannikkokaupunkeihin
Suomalaisen yrittäjäkunnan ja yritystoiminnan kehittymisen vaihe (n. 1860–1939)	Osakeyhtiölaki. Elinkeino-vapaus. Pankit ja Suomen markka. Infrastruktuurin kehittäminen (liikenne ja tietoliikenneyhteydet). Koulutuksen laajentuminen. Itsenäistyminen. Ulkomaankaupan kehitys. Valtionyritykset. Infrastruktuurin vahvistuminen. Koulutuksen monipuolistuminen	Yritystoiminnan laajentuminen. Pk-yritysten kasvu kaupan alalla. Suurista yrityksistä perustettiin esim. Yritystoiminnan monipuolistuminen. Pk-yrityksiä eri toimialoille (esim. sahat). Osuustoiminnan vahvistuminen. Suurista yrityksistä perustettiin esim. Ahlström, Stockmann, Kone Oy, Yhtyneet Paperitehtaat, Veitsiluoto Oy ja Huhtamäki Oy
Sodan vuodet ja jälleenrakennuksen aika (1940–1959)	Sotakorvaukset ja alue-luovutukset. Idänkauppa ja jälleenrakennus. Agraariyhteiskunnasta teolliseen yhteiskuntaan. Suurten ikäluokkien synty. Koulutustason ja elintason nousu	Yritystoiminnan vahvistuminen erityisesti teollisuuden aloilla. Pk-yritysten järjestäytyminen ja edunvalvonta. Yritysten koon kasvu. Suurista yrityksistä perustettiin esim. Valmet ja Neste
Globaalin kapitalismin ja korkean teknologian alkuvaihe (1960–1990)	Rajoitusten purkaminen. Globalisaatio. Teknologian kehitys. Elektroniikka- ja sähköteollisuus. Korkeakoulutuksen kehittyminen.	Yritystoiminnan merkityksen kasvu työllistäjänä. Yrityskoulutuksen ja yritystukien lisääntyminen. Suurista yrityksistä perustettiin esim. Rautaruukki
Yrittäjyysyhteiskunnan nousu (1991-)	Voimistuva kansainvälistyminen. Start up -yrittäjyys	Teollisuuspolitiikasta elinkeinopolitiikkaan. Keskeisenä tavoitteena yleinen elinkeinotoiminnan kehittyminen

Taulukko 1. Suomen kehitys yrittäjyysyhteiskunnaksi viidessä eri kehitysvaiheessa (Möttönen 2017, 95–96; Möttönen 2019).

KESKEISIÄ TALOUDELLISIA ILMIÖITÄ	NOUSEVIA YRITTÄJÄ TYYPEJÄ	YRITTÄJYYSKOULUTUS JA -KASVATUS	YRITTÄJYYSKOULUTUS JA -KASVATUS
Merkantilismi	Kauppias, laivanvarustaja, liikemies		Ulkomaan opintomatkat, kauppakoulut
Yrittäjyyden laajentuminen. Keksintöjen ja puun käytön soveltaminen teollisuudessa. Tekniikan käytön aloittaminen. Sähkö. Suuryritysten syntyminen. Valtionyrietykset teollistamisen välineinä. Kaupan kehittyminen. Tuotavuuden kasvu. Ammatillinen koulutus	Tukkukauppias, pienyrittäjä, kulutustuotteet, monialaryrittäjä		Korkea kaupallinen koulutus, tekninen koulutus, kansanopistot
Investoinnit erityisesti metalliteollisuuteen. Taloudellinen edistyminen. Koulutuksen monipuolistuminen. Monitoimialayhtymät. Johtamisen kehittyminen	Pienyrittäjä, rakentaja, metalliteollisuusyrittäjä, yksityisyrittäjä		Johtajakoulutus, talouskasvatus, korkeakoulujen laajentuminen eri paikkakunnille
Kaupungistuminen. Kansainvälistyminen. Euroopan integraatio-prosessi. Hyvinvointivaltion kehittäminen ja julkisen sektorin reformit.	Pienyrittäjä, palvelualan-yrittäjä, metalli- ja konepajateollisuuden yrittäjä		Kauhavan yrittäjäopisto (v. 1868), yrittäjyysprofessori Helsingin kauppakorkeakouluun, yrittäjyyskoulutus
Innovaatio- ja teknologia-politiikka. Globalisaation merkityksen korostuminen	Pienyrittäjä, naisyrittäjä, sosiaali- ja terveystalouden yrittäjä, start up-yrittäjä		Ammattikorkeakoulut, yrittäjyyden maisteri- ja tohtoriohjelmat yliopistoihin, yrittäjyyskasvatus opetusohjelmaan

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksesta selviää, että yrittäjiä oli yhteensä noin 330 000 vuoden 2014 lopulla. Yrittäjien määrä on noussut, mikä johtuu yksinyrittäjien määrän kasvusta. Työllistävien yrittäjien määrä ei ole juurikaan lisääntynyt. Työllistäviä yrittäjiä oli 93 000. (Elinkeinoelämän valtuuskunta 2019.)

Tilastokeskuksen julkaisemassa *Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013* -raportissa itsensä työllistäjiin on laskettu kuuluvaksi yksinyrittäjät, ammatinharjoittajat, freelancerit ja apurahansaajat. Maatalousyrittäjiä eivät kuuluneet joukkoon. Aikaisemmin agraariyhteiskunnassa ammatissa toimivasta väestöstä yli 70 % sai elantonsa maataloudesta. Itsensätyöllistäjien määrän kasvaminen liittyy yhteiskunnan rakennemuutokseen. Yhä useampi työllistää itse itsensä. Siihen liittyy myös uusien pienyritysten perustaminen. Julkaisussa todetaan, että

”itsensätyöllistäjä-käsite otettiin käyttöön, koska tarvittiin kattokäsite kuvaamaan ryhmää, johon kuuluvat tekevät työtä yksin, ilman palkattua työvoimaa yrittäjinä tai yrittäjämäisesti, mutta jotka eivät ole maatalousyrittäjiä.” (Pärnänen & Sutela 2014)

Itsensä työllistäjien määrä on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Samanaikaisesti työnantajayrittäjien määrä on pysynyt jotakuinkin samana, mutta maatalousyrittäjien määrä on vähentynyt tasaisesti. Vuonna 2015 Suomessa oli Tilastokeskuksen mukaan 157 000 itsensä työllistäjää, mikä vastasi lähes 7 %:a kaikista työllisistä (Koramo ym. 2017).

Ikäryhmä	Työlliset	Palkansaajat	Yrittäjät	Yrittäjien osuus työllisistä (%)
<i>Ikäryhmät yhteensä</i>	2 289 975	2 053 431	236 544	10,3
18–24	213 222	208 223	4 999	2,3
25–34	509 997	478 782	31 215	6,1
35–44	538 463	480 254	58 209	10,8
45–54	597 026	519 453	77 573	13
55–64	416 541	353 963	62 578	15
65+	14 726	12 756	1 970	13,4

Taulukko 2. Työlliset ammattiaseman mukaan ikäryhmittäin 2009 (Tilastokeskus 2011)

Yksinyrittäjien määrä on lisääntynyt voimakkaasti 2000-luvulla. Vuonna 2014 yksinyrittäjiä oli jo 173 000 (Elinkeinoelämän valtuuskunta 2019). Yksinyrittäjyydestä on tullut vakiintunut elinkeino ja elämäntapa. Yksinyrittäjyydestä tulee usein pysyvää ja pitkään jatkuvaa toimintaa (Suomen Yrittäjät 2019).

Itsensätyöllistäjät tarvitsevat keinoja työelämässä pärjäämiseen. Sitä tuetaan yrittäjyyskasvatuksella. Yrittäjyyskasvatus on laaja käsite, joka ei ole vain yrittäjäksi kasvattamista. Nykyisin ajatellaan, että yrittäjämäistä käyttäytymistä edellytetään kaikilta yhteiskunnan muuttuessa. Siinä on kyse myös yhteiskunnan uudistamisesta.

Yrittäjyyskasvatuksella pyritään vaikuttamaan yrittäjyyttä koskeviin asenteisiin ja valmiuksiin. Tavoitteena on, että yhä useampi ryhtyisi yrittäjäksi ja toiminta olisi yrittäjämäistä. Lähtökohtana on ajatus, että yrittäjäksi voi oppia ja kasvaa (YVI-sanakirja 2019). Yritteliäällä ihmisellä on tarve suoriutua itsenäisesti ja oma-aloitteisesti tehtävistään (Luukkainen & Wuorinen 2002, 14).

Yrittäjyyskoulutuksen ja -kasvatuksen merkitys koulutuspolitiikassa

Yrittäjyyskoulutuksen merkityksen lisääntymiselle on selittäviä tekijöitä myös koulutuspolitiikassa. Opetuksen ja koulutuksen kehittyminen on yhteydessä johtamisoppien eri koulukuntiin. Yrittäjät tarvitsevat käytännön tietojen lisäksi yrittäjämäistä asennekasvatusta. Yrittäjyyskasvatuksen lisääntymiselle on nähtävissä koulutuksellisia syitä.

Koulutusjärjestelmän taustalla on tieteellisen liikkeenjohdon oppi, joka tarkoittaa kärjistetyksi sitä, että oppilas on siinä raaka-aine, joka kulkee yhdeltä luokka-asteelta toiselle ja opettajat antavat kussakin luokassa tarvittavan tietopanoksen. Koulutustyötäkin arvioidaan tehokkuuden perusteella (Seeck 2012, 74–80). Tästä on siirrytty ihmissuhdekoulukunnan oppeihin, jossa korostetaan monimuotoisempaa koulutusta. Koulu kokonaisuudessaan on oppiva organisaatio, joka toimii vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa. Ihmissuhdekoulukunnan tavoitteena on laajentaa ja rikastaa työntekijöiden toimenkuvaa sekä muodostaa työntekijöiden hyvinvoinnin huomioiva toimintamalli organisaation sisällä (Seeck 2012, 107–109). Koulutusjärjestelmään on vaikuttanut organisaatioiden johtamisessa toteutetut opit (Ristimäki 2005, 35).

Ristimäki (2005) on käsitellyt syitä yrittäjyyskasvatuksen tarpeelle. Yrittäjyyskasvatuksen nousu valtakunnalliseen opetussuunnitelmatasoon 1990-luvulla oli monia syitä. 1990-luvun alun syvää talouskriisiä voidaan pitää yhtenä selittävänä tekijänä. Työllistämiskeinojen lisääntymiselle oli tarvetta. Kehityskulku oli kuitenkin alkanut aikaisemmin. Siihen vaikutti työn luonteen ja

toimintaympäristön muutos. Yrittäjämäinen toiminta otettiin malliksi kaikessa työnteossa, mikä tarkoittaa sitä, että yrittämistä asennetta tarvitaan myös tehtäessä työtä toisen palveluksessa. Tämä tarkoittaa sitä, että yrittäjyyskasvatusta voidaan yhdistää myös koulujen tehtävän ja toimintaympäristön muutokseen. (Ristimäki 2005, 35)

Yrittäjyyskasvatuksen nousu liittyy tietoaaltoon (1960-luvulta lähtien). Tietoon perustavan ajan taloudessa on useita tekijöitä, jotka asettavat uusia haasteita organisaatioiden toimintaan. Siinä keskeistä on innovatiivisuus ja innovaatioiden synnyttäminen edellyttää oppimista. Menestyviä yrityksiä kutsutaan usein oppiviksi organisaatioiksi. (Ristimäki 2005, 37, 41–43; ks. lähemmin myös Kyrö, 1997)

Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on myös tehdä kouluyhteisöstä avoimempi, vuorovaikutteisempi ja yrittäjämönteisempi organisaatio. Tällä tavalla koulutusjärjestelmän kehityksellä on yhteys suomalaisen yrityselämän ja organisaatioiden kehittämiseen, jossa uusien oppimisteorioiden mukaisesti menestymisen keskeisenä tekijänä nähdään ihmisten omat voimavarat ja työntekijöiden väliset vuorovaikutussuhteet.

Yrittäjyyden opettaminen liittyy liiketaloustieteellisen koulutuksen sisällön muuttumiseen.

Yrittäjäkoulutusta ei aikaisemmin pidetty omana koulutusalanana, vaan yhtenä kaupallisen koulutuksen lajina (Djelic 1998). Liiketaloudellisen organisaation johtaminen käsitettiin asiaksi, jota pystyttiin myös opettamaan. Lähestymistapa on yhteydessä yrittäjyyskäsitteen kanssa. Johtamistutkimus onkin ollut lähellä yrittäjyystutkimusta. Johtajuuden ja yrittäjyyden yhteen kietoutuminen näkyy pienyrityksen johtamisen ja yrittäjyyden käsitteiden päällekkäisyydessä. (Turunen 2011, 156)

Suomalaisen liike-elämän kehittymiselle oli suuri merkitys sillä, että suomenkielinen Helsingin Kauppakorkeakoulu aloitti toimintansa vuoden alussa 1911. Yhtenä kauppakorkeakoulun perustamisen syynä oli se, että kauppakoulut eivät pystyneet vastaamaan kaupan alan muutoksiin. (Michelsen 2001, 14–23.)

Ennen Helsingin kauppakorkeakoulua korkeaa kauppatieteellistä koulutusta antoi vain vuonna 1909 Helsingissä toimintansa aloittanut ruotsinkielinen kauppakorkeakoulu Högre Svenska Handelsläroverket (vuodesta 1927 Hanken Svenska handelshögskolan). Sotien jälkeen perustettiin kauppakorkeakoulut ensin Turkuun vuonna 1950 ja sitten Vaasaan vuonna 1968. Nykyisin toiminnassa on kymmenkunta kauppakorkeakoulua, jotka toimivat osana monitieteisiä yliopistoja (mm. Jyväskylässä, Turussa ja Vaasassa). Hanken on ainoa itsenäinen kauppakorkeakoulu.

Alajoutsijärvi, Kettunen ja Tikkanen ovat tarkastelleet suomalaisten liike-elämän oppilaitosten institutionaalista kehitystä vuosina 1909–2009. Kauppa-

korkeakoulut ovat olleet tutkimuskeskeisiä. Suomalaisista kauppakorkeakouluista oli valmistunut yli tuhat tohtoria vuoteen 2009 mennessä. Kauppakorkeakoulujen koulutusjärjestelmässä yrittäjyyden opetuksella on nykyisin merkittävä asema. (Alajoutsijärvi, Kettunen & Tikkanen 2012, 338–339, 358).

Suomen ensimmäinen yrittäjyysprofessori perustettiin Helsingin kauppakorkeakouluun, joka oli myös Suomen suurin kauppakorkeakoulu. Käynnistämismisprosessiin vaikutti kiinnostuksen kasvu pk-sektoria, yrittäjyyttä ja johtamiskoulutusta kohtaan. Kyse oli yrittäjyyden opetuksesta, mutta yrittäjyys määriteltiin lähinnä pienten ja keskisuurten johtamiseksi. Vuosina 1980–1981 Helsingin kauppakorkeakoulun rehtorina toiminut Veikko Leivo keräsi yrittäjyyden professorin rahoituksen ja valittiin lopulta professoriin. Arto Lahti toimi Helsingin kauppakorkeakoulun pienyritystoiminnan professorina vuosina 1983–1990 ja yrittäjyyden professorina vuosina 1990–2017. (Turunen 2011, 164–165.)

Tieteenalana yrittäjyyskasvatus vakiintui Suomessa vuosituhannen vaihteessa. Jyväskylän yliopistossa aloitettiin vuonna 1996 Yrittäjyyden maisterikoulutus. Paula Kyrö toimi ensimmäisenä yrittäjyyskasvatuksen professorina Jyväskylä yliopiston taloustieteiden tiedekunnassa 2000-luvun alussa. Hän edisti yrittäjyysopetusta ja kannusti myös yliopiston henkilökuntaa edistämään ja opiskelemaan yrittäjyyttä.

Yrittäjyyskasvatus on osa yleistä koulutuksen kehittämistä. Siihen yhdistyy koulujen toimintakulttuurin uudistaminen siten, että yrittäjähenkisyys näkyy yleisesti kouluissa. Yrittäjyyskasvatus ja yrittäjyyden arvostus näkyy myös sillä tavalla, että yrittäjyyteen kiinnitetään huomiota kaikilla koulutustasoilla ja että yrittäjyys on otettu tutkimuskohteeksi. Yliopistoissa oli 24 yrittäjyyden professoria vuonna 2004 (Paasio, Nurmi & Heinonen 2005, 57–58).

Yrittäjätutkimuksen lisääntyminen on näkynyt yrittäjääiheisten väitöskirjojen lisääntymisenä. Niitä oli julkaistu 1990-luvun loppuun mennessä noin kolmekymmentä (Landström 2005, 102; ks. myös Malinen & Paasio 1997). 2000-luvulla yrittäjälän väitöstutkimuksia on tehty runsaasti. Kauppatieteellisiä tutkintoja myönnettiin 2010-luvun alussa kymmenessä yliopistossa (Alajoutsijärvi, Kettunen & Tikkanen 2012, 338–339, 358).

Yrittäjyysyhteiskunta ja yrittäjyyskasvatuksen läpimurto

Yrittäjyyskasvatuksen merkityksen lisääntyminen liittyy yrittäjyysyhteiskunnan nousuun. Yrittäjyysyhteiskunnalla ei tarkoiteta pelkästään sitä, mitä yrittäjät tekevät ja miten he vaikuttavat yhteiskuntaan, vaan myös sitä, miten yrittäjyyttä arvostetaan ja miten kansalaiset nähdään yritteliäinä ja yhteiskunnassa

eteenpäin pyrkivinä. Yrittäjyysyhteiskunnan nousuun on liittynyt yrittäjyyttä suosivien arvojen vahvistuminen (Audretsch 2007, 16, 19–20).

Pk-yritysten taloudellinen merkitys kasvun tekijöinä ja merkittävänä työllistäjinä on lisääntynyt toisen maailmansodan jälkeen. On puhuttu ”yrittäjävallankumouksesta”, jolla viitataan siihen, että muutosta voidaan verrata 1700-luvun teolliseen vallankumoukseen. Nykyisestä taloudellisesta järjestelmästä on käytetty käsitettä yrittäjätalous (*entrepreneurial economy*). (Möttönen 2019, 107)

Audretsch (2007) pitää yrittäjyysyhteiskuntaa yhtenä vastauksena globalisaatioon aiheuttamiin haasteisiin. Aikaisemmilla sukupolvilla on ollut enemmän työssäkäynnin turvallisuutta. Julkinen politiikka ja sosiaaliset instituutiot vahvistivat tätä turvallisuutta. Nykyisessä maailmantaloudessa työpaikkoja ja tehtaita voidaan siirtää nopeasti. Kilpailuetu on siirtynyt puolestaan ideoihin, näkemyksiin ja innovaatioihin. Yrittäjyydestä on tullut yksi selviytymiskeino globaalin talouden muutoksessa. (Audretsch 2007.)

Ristimäen mukaan uusi riskiyhteiskunta on irrottanut klassisesta teollisuusyhteiskunnasta ja muodostanut aivan uudenlaisia suhteita myös työnteke-
misen alueelle. Ristimäen mielestä ”perinteiset tukipilarit, joiden varassa elämä on pyörinyt, ovat peruuttamattomasti poistuneet ja uusia ei vielä ole.” (Ristimäki 2005, 41)

Michelsenin mukaan yrittäjyysyhteiskunnissa arvostetaan oma-aloitteisuutta, luovuutta, yksilöllisyyttä sekä rohkeutta. Michelsenin mielestä yrittäjyysyhteiskuntien turvaverkot ovat hatarammat, joten yksilöt joutuvat kantamaan suuremman vastuun omasta ja yhteisön hyvinvoinnista. (Michelsen 2005)

Toisaalta on puhuttu kilpailukykyisestä hyvinvointiyhteiskunnasta. Hyvinvointiyhteiskuntien turvallisuus ja hyvä koulutustaso edistävät menestymistä kansainvälisessä kilpailussa, joka luo edellytyksiä kehittää ja ylläpitää kansalaisten hyvinvointia. Hyvinvointiyhteiskunnan merkitys on suuri korkean teknologian käyttämisessä ja uusien innovaatioiden synnyttämisessä. (Hautamäki & Lemola 2004, 13–14)

Opetusministeriön *Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat* -julkaisussa (2009) yrittäjämäisinä ominaisuuksina pidettiin muun muassa elämänhallintaa ja johtamistaitoja sekä luovuutta ja itseohjautuvuutta. Yrittäjyyskasvatuksella edistetään sisäistä yrittäjyyttä, johon nivoutuvat muun muassa aktiivisuus, määrätietoisuus ja rohkeus. Julkaisussa korostetaan sitä, että kehittyvän yhteiskunnan perusta on yrittäjämäisessä toiminnassa. (Opetusministeriö 2009)

Yrittäjäkoulutuksen lähtökohdat

Yrittäjäkoulutus jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäinen yrittäjäkoulutukseksi lasketaan yrittäjänä toimivien henkilöiden ammattitaidon parantamiseen tähtäävää koulutusta. Toinen osa yrittäjäkoulutuksessa on lisätä niiden ihmisten yritysosaamista, jotka aikovat ryhtyä yrittäjiksi. Tällä tavoin määriteltynä yrittäjäkoulutus kiinnittyy yrittäjäkäsitteseen. Onkin ilmeistä, että varsinainen yrittäjyyskoulutus alkoi samalla kun yrittäjyys alkoi ammatillistua.

Yrittäjän ammatista ryhdyttiin puhumaan vasta 1980-luvulla. Asko Miettinen tarkoitti yrittäjyyden ”ammatillistumisella” yhteiskunnallista, historiallisesti kehittyvää instituutiota ja piirteitä yrittäjän asemassa ja persoonallisuudessa. Miettisen mukaan yrittäjyys ei ollut pitkälle kiteytynyt ammatti kuten esimerkiksi insinööri, lakimies tai lääkäri. Miettinen käytti käsitettä yrittäjäammattin harjoittaja. (Miettinen 1986)

Yrittäjyys ymmärrettynä yrittäjänä toimimisena on alkanut muotoutua ammatiksi, johon on olemassa erilaisia koulutusväyliä. Esa Konttisen mukaan modernit professiot ovat perustuneet pitkälti erikoiskoulutukseen ja tutkintoon. Koska Suomessa on ollut yrittäjävapaus 1800-luvun lopulta lähtien, on huomattava, ettei koulutus ole voinut antaa erityistä lupaa tai oikeutusta toimia yrittäjänä. (Konttinen 1991)

Opetushallituksen ohjeiden mukaisia virallisia yrittäjän ammatti- ja erikoisammattitutkintoja on voinut suorittaa 1990-luvun alusta alkaen. Yrittäjän ammattitutkinto on näyttötutkinto, jossa osaaminen näytetään käytännön työtehtävissä omassa yritystoiminnassa. Sen takia tutkinnon suorittajan täytyy jo toimia yrittäjänä tai olla perustamassa yritystä. Tutkinnon voi tehdä useissa ammatillista koulutusta antavissa oppilaitoksissa. (Opetushallitus 2017).

Kauhavalla vuonna 1968 perustettu Kauhavan Yrittäjäopisto (sitten Pohjanmaan Yrittäjäopisto) oli poikkeuksellinen yrittäjyyden edistämiseen keskittynyt oppilaitos. Sen nimeksi tuli 1990-luvun alussa Suomen Yrittäjäopisto. Opisto sai yhdessä Seinäjoen kanssa kokeiluluvan ammattikorkeakoululle, joka vakinaistettiin 1990-luvun lopussa (Suomen Yrittäjäopisto 2019).

Yrittäjyyskoulutuksen alkuvaiheeseen liittyvät 1970-luvulla aloitetut ensimmäiset yrittäjyyskurssit. Kun työllisyyskoulutuslakia muutettiin v. 1976, antoi se korkeakouluille mahdollisuuden järjestää työllisyyskursseja. Niistä osa tarjottiin yrittäjäkoulutuksena. (Honkanen 2008, 5)

Yrittäjä- ja yrittäjyyskoulutus alkoi jollain tavoin 1970-luvuilla. Samalla yrittäjyys alkoi saada poliittista ja tutkimuksellista mielenkiintoa. Koulutuksella nähtiin sivistyksellisen merkityksen lisäksi taloudellisen kasvun aikaansaamisen tavoite. Kun talouselämän kasvutekijöitä havaittiin pienemmissäkin yrityksissä, syntyi tarve kouluttaa pienten yritysten toimintaa osaavia henkilöitä.

Aluksi katsottiin tarpeelliseksi kouluttaa jo toimivia yrittäjiä. Tästä syntyi ajatus antaa koulutusta laajemmalla ihmisryhmälle. (Turunen 2011, 131–132)

Valtion koulutussuunnittelijat eivät juurikaan osallistuneet 1960–1970-luvuilla yrittäjä- ja yrittäjyyskoulutuksen kehittämiseen (Turunen 2011, 131). Matti Peltonen on todennut, että yrittäjyys-käsitteen ja yrittäjän roolin esittelyä sai turhaan etsiä opetussuunnitelmista ja oppimateriaalista 1970-luvulla (Peltonen 1987). 1980-luvulla työnantajajärjestöt ajoivat yrittäjyyttä oppilaitoksiin. Yrittäjyyskoulutus yleistyi varsinaisesti vasta 1990-luvulla. Koulutusjärjestelmää ryhdyttiin uudistamaan ottamalla mallia yritystoiminasta. Samalla ryhdyttiin suuntamaan enemmän resursseja teknologiaan ja liiketalouteen (Honkanen 2008, 5–6).

Yrittäjäkoulutuksesta yrittäjyyskoulutukseen ja -kasvatukseen

Yrittäjäkoulutus ja -kasvatus voidaan erottaa siten, että yrittäjäkoulutus on lyhytaikaista toimintaa, jolla edistetään yrittäjän ammattisosaamista, kun taas yrittäjyyskasvatuksella voidaan vaikuttaa yrittäjyyttä tukevien arvojen ja asenteiden kohentumiseen kaikissa elämänvaiheissa. Lisäksi yrittäjyyttä edistetään yrittäjä- ja yrittäjyyskursseilla. (Ristimäki 2005, 12.)

Yrittäjyyskasvatuksella pyritään opettamaan yrittäjyyttä sekä kasvattamaan ja rohkaisemaan yrittäjyyteen. YVI-hankkeen sanakirjan määritelmässä yrittäjyyskasvatus on

”kansalaiskasvatusta, jossa yrittäjyys käsitetään laaja-alaisesti ja jossa pyritään vaikuttamaan henkilön yrittäjyyttä koskeviin taitoihin, käyttäytymiseen ja uskomuksiin siten, että ne ovat hyödyksi elämässä, työelämässä ja elinkeinotoiminnassa huolimatta siitä työskenteleekö henkilö itsenäisenä yrittäjänä tai toisen palveluksessa.” (YVI-sanakirja 2019).

Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen sai 1990-luvun alun syvän talouskriisin aikana sisällöllisesti työvoima- ja elinkeinopoliittisen merkityksen, jonka ensisijaisena lähtökohtana oli vaikea työllisyystilanne. Yhteiskunnan piti tarjota omatoimisen elannon hankintaan tai työmarkkinakelpoisuuden vahvistamiseen liittyvää koulutusta. (Opetusministeriö 2009)

Nykymuotoinen yrittäjyyskasvatus sai alkunsa 1990-luvulla. Opetushallitus asetti vuonna 1992 yrittäjyyden neuvottelukunnan. Sen tehtävänä oli ehdottaa ja toteuttaa erilaisia malleja yrittäjyyden edistämiseksi. Tuolloin alkoi eri toimijoiden verkostoyhteistyö. Neuvottelukunta käynnisti mm. opetussuunnitel-

mien perusteiden kehittämisen. Yrittäjyys otettiin järjestelmällisemmin huomioon vuosina 1994–1995 uudistuneissa peruskoulun, lukion ja ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteissa. Samalla suunniteltiin yrittäjyyden täydennyskoulutusta opettajille, eri koulumuotoihin sopivaa oppimateriaalia sekä yrittäjän erikoisammattitutkintoa. Yrittäjyyskasvatuksen pilottiprojekteja aloitettiin useiden kuntien peruskouluissa. (Opetusministeriö 2009)

Ammattikorkeakoulujen opetusohjelmissa yrittäjyyskoulutus on ollut mukana 1990-luvun alusta lähtien. Yrittäjyyskoulutus aloitettiin ensimmäisenä vuonna 1992 Kauhavalla ja Seinäjoella, joka sai toimilupansa ensimmäisten väliaikaisten ammattikorkeakoulujen joukossa. Toisena yrittäjyyskoulutuksen aloitti vuonna 1993 Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Nykyisin toiminnassa on yli 30 osakeyhtiömuotoista ammattikorkeakoulua, joiden opetuksessa yrittäjyyskasvatus on yksi painopistealueista. (Honkanen 2008, 9–10)

Euroopan unionissa yrittäjyys on katsottu yhdeksi elinikäisen oppimisen avaintaidoista ja kehittyvän yhteiskunnan perustaksi (Opetusministeriö 2009). Opetus- ja kulttuuriministeriö on todennut yrittäjyyden edistämiseen, yrittäjyyskoulutukseen ja yrittäjyyskasvatukseen syventyvissä linjauksissaan, että ”tulevaisuuden työ on yhä enemmän yrittäjyyttä” (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017).

Lopuksi

Yrittäjyisyhteiskunnan nousu kytkeytyy yhteiskunnan ja yrittäjyyden kehitykseen. Yhteiskunnan kehitystekijöihin liittyy se, että yrittäjien määrä on lisääntynyt merkittävästi 1980-luvulta lähtien. Agraariyhteiskunnasta on siirrytty jälkitekolliseen yhteiskuntaan. Palveluista suuri osa tuotetaan pienissä yrityksissä. Nykyajan yhteiskuntaa voidaan kutsua myös ns. riskiyhteiskunnaksi, jossa työsuhteet ovat epävarmempia kuin ennen. Se on johtanut myös yksinyrittäjien lisääntymiseen. Suomessa on havahduttu siihen, että yrittäjyydellä on entistä suurempi merkitys. Opiskelijoita tuetaan yleisellä yrittäjyyskoulutuksella.

Yrittäjyyskoulutus ei ole ainoastaan koulutuspoliittinen ilmiö. Yrittäjyisyhteiskunnan kasvu ja yrittäjyyskasvatuksen leviäminen yhdistyvät muutoksen, jossa teollisuusyhteiskunnasta siirryttiin jälkitekolliseen yhteiskuntaan. Siinä yrittäjien tuottamilla palveluilla on keskeinen rooli.

Koulutusjärjestelmässä annetaan yleiskoulusta, joka soveltuu kaikille opiskelijoille. Lisäksi annetaan ammatteihin valmistavaa koulutusta. Nykyaikana yrittäjää pidetään yhtenä ammattina, johon annetaan koulutusta myös siten, että eri ammatteihin valmistuvat voisivat valita yrittäjän ammattiuran.

Toinen koulutuspoliittinen tehtävä yrittäjyisyhteiskunnassa on lisätä yle-

sä ymmärrystä siitä, mitä on yrittäjyys. Tavoitteena on tehdä yhteiskunnasta sellainen, että yrittäjäksi ryhtyminen on mahdollisimman helppoa ja yrittäjämäinen asenne oli työelämässä yhdistävä ominaisuus.

Yrittäjyyskoulutuksen tarve lisääntyy myös sen vuoksi, että yhteiskunnassa yrittäjyyden ja yrittämisen alue on laajentunut niin että voidaan nähdä uudenlaista ja monenlaista yrittäjyyttä. Erilaiset elannonhankkimisen tavat ovat yleistyneet. Palkansaajien ja yrittäjien välinen raja on hämärtynyt ja liikkuminen rajan yli on entistä yleisempää ja helpompaa. Rajan molemmilla puolilla vaaditaan yrittäjämäistä osaamista, jota yrittäjyyskasvatuksella voidaan tuottaa.

Lähteet

- Audretsch, D. B. 2007. *The entrepreneurial society*. Oxford: Oxford University Press.
- Alajoutsijärvi, K., Kettunen, K. & Tikkanen, H. 2012. Institutional evolution of business schools in Finland 1909–2009. *Management & Organizational History*, 7:4, 337–367.
- Djelic, M-L. 1998. *Exporting the American Model. The Postwar Transformation of European Business*. Oxford University Press.
- Elinkeinoelämän valtuuskunta. 2019. Yrittäjien määrä 1997–2014. Haettu osoitteesta <https://www.eva.fi/tyotjatekijat/yritysten-maara-1997-2014/> Viitattu 2.7.2019.
- Hautamäki, A. & Lemola, T. (toim.) 2004. *Suomi uuteen nousuun: innovaatiot ja osaaminen huipputasolle*. Helsinki: Sitra: Edita. Sitran raportteja 39. Haettu osoitteesta <https://www.sitra.fi/julkaisut/Raportti39.pdf> Viitattu 23.6.2019.
- Honkanen, V. 2008. *Ammattikorkeakoulusta yrittäjäksi. Yrittäjyyden yksiköistä valmistuneiden koulutuskemukset, yrittäjäurat ja menestyminen*. Turku: Koulutussosiologian tutkimuskeskus RUSE, Turun yliopisto. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-3702-8> Viitattu 25.7.2019.
- Konttinen, E. 1991. *Perinteisesti moderniin – Profioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Vastapaino, Tampere.
- Koramo, M., Keinänen, J., Oosi, O. & Wennberg, M. 2017. *Isensätyöllistäminen ja jakamistalous työelämän murroksessa*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-201-9> Viitattu 20.7.2019.
- Kyrö, P. 1997. *Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksissa*. (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto) (Jyväskylä studies in computer science, economics and statistic 38.)
- Landström, H. 2005. *Pioneers in entrepreneurship and small business research*. New York: Springer Science. International studies in entrepreneurship 8. International studies in entrepreneurship.
- Luukkainen, O. & Wuorinen, J. 2002. *Yrittävä elämänsen. Kasvaminen yksilönä ja yhteisönä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Malinen, P. & Paasio, A. 1997. Entrepreneurship and small business research in Finland. Teoksessa H. Landström, H. Frank & J. M. Veciana (toim.) *Entrepreneurship and small business research in Europe: an ECSB survey*. Aldershot: Avebury, 69–85.
- Michelsen, K-E. 2001. *Vuosisadan tilinpäätös: Helsingin kauppakorkeakoulu 1911–2001*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Michelsen, K-E. 2005. *Yrittäjyyden paradoksi*. Helsinki: Taloustieto. EVA-raportti. Haettu osoitteesta http://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/1355_yrittajyyden_paradoksi.pdf Viitattu 12.6.2019.

- Miettinen, A. 1986. Yrittäjä ja ympäristö. Yrittämisen juuret. Teoksessa L. Jaakola & E. Lustig (toim.) *Menestyvä yrittäjä 1. Perustana osaaminen.*. Espoo: Amer-yhtymä Weilin & Göös.
- Möttönen, T. 2017. *Kasvun tekijät. Tutkimus Suomen teollistumisen ajan perustajayrittäjistä 1870–1990.* (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7017-8> Viitattu 15.6.2019.
- Möttönen, T. (toim.) 2019. *Yrittäjät Suomessa – elinkeinovapaudesta yrittäjyisyhteiskuntaan.* Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 268. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-533-3> Viitattu 1.11.2019.
- Möttönen, T. 2019. Yrittäjyyden vaiheet Suomessa. Teoksessa T. Möttönen *Yrittäjät Suomessa – elinkeinovapaudesta yrittäjyisyhteiskuntaan.* Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 268. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-533-3> Viitattu 1.11.2019.
- Opetushallitus. 2017. Yrittäjän ammattutkinnon perusteet. Haettu osoitteesta <https://perusteet.opintopolku.fi/#/fi/selaus/kooste/ammattillinenkoulutus?hakutyyppi=perusteet>. Viitattu 9.8.2019.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Tulevaisuuden työ on yhä enemmän yrittäjyyttä - koulutuksen yrittäjyyslinjaukset julki, Opetus- ja kulttuuriministeriön linjaus 17.3.2017. Haettu osoitteesta https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tulevaisuuden-tyo-on-ya-enemmän-yrittäjyyslinjaukset-julki Viitattu 2.7.2019.
- Opetusministeriö. 2009. *Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat.* Opetusministeriön julkaisuja 2009:7. Haettu osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78869/opm07.pdf?sequence=1> Viitattu 12.8.2019.
- Paasio, K., Nurmi, P. & Heinonen, J. 2005. *Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä?*. Helsinki: Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:10. Haettu osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80355/tr10.pdf?sequence=1> Viitattu 14.8.2019.
- Peltonen, M. 1987. *Koulutus 2000. Perustietoja ja suuntaviivoja koulutuksen kehittämiseksi.* Aavaranta-sarja no: 5. Otava Helsinki.
- Pärnänen, A. & Sutela, H. 2014. *Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013.* Helsinki: Tilastokeskus. Haettu osoitteesta http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yits_201400_2014_12305_net.pdf Viitattu 15.7.2019.
- Ristimäki, K. 2005. *Yrittäjyyskasvatus.* Järvenpää: Yrityssanoma.
- Rouvinen, P. & Pajarinen, M. 2014. *Tästä Suomi elää.* Helsinki: Taloustieto. EVA Fakta. Haettu osoitteesta <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2014/06/Tasta-Suomi-elaa.pdf> Viitattu 25.6.2019.
- Seeck, H. 2012. *Johtamisopit Suomessa: taylorismista innovaatioteorioihin.* (3. uudistettu painos.) Helsinki: Gaudeamus.
- Seikkula-Leino, J. 2007. *Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen.* Opetusministeriön julkaisuja 2007: 28. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Haettu osoitteesta <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79409/opm28.pdf?sequence=1> Viitattu 7.8.2019.
- Suomen Yrittäjät. 2019. Yksinyrittäjäkysely 2010. Haettu osoitteesta <https://www.yrittajat.fi/suomen-yrittajat/tutkimukset/yksinyrittajakyselyt/yksinyrittajakysely-2010-319750>. Viitattu 2.7.2019.
- Suomen Yrittäjäopisto. 2019. Yrittäjyyden edelläkävijä. Haettu osoitteesta <https://www.syo.fi/suomen-yrittajaopisto/tarinamme> Viitattu 5.7.2019.
- Tilastokeskus. 2011. *Työssäkäynti 2009. Pääasiallintoiminta ja ammattiasema.* Tilastokeskus, Helsinki. Haettu osoitteesta https://www.stat.fi/til/tyokay/2009/01/tyokay_2009_01_2011-04-04_fi.pdf Viitattu 2.7.2019.
- Thurik, A. R., Stam, E. & Audretsch, D. B. 2013. The rise of the entrepreneurial economy and the future of dynamic capitalism. *Technovation* 33 (8), 302–310.
- Turunen, T. 2011. *Yrittäjyys - mitä se merkitsee?: yrittäjyyden ja sen sukulaiskäsitteiden käyttö kou-*

lutuksessa, tutkimuksessa ja politiikassa 1900-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuun. (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto) (Jyväskylä studies in business and economics 102). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4418-6> Viitattu 19.6.2019.

YVI-sanakirja. 2019. Yrittäjyyskasvatus (entrepreneurship education, enterprise education). Haettu osoitteesta <http://www.yvi.fi/sanakirja/312-yrittajyyskasvatus-entrepreneurship-education-enterprise-education> Viitattu 13.7.2019. Alkuperäislähde Seikkula-Leino 2007